

**DOĞANŞEHİR ALEVİLERİNİN MUHARREM AYINDAKİ İBADETLERİ-
NE DAİR BAZI TESPİTLER VE ZİYARETGÂHLARIYLA İLGİLİ HALK
EFSANELERİ (ŞATIROBA KÖYÜ ÖRNEĞİ) ***

**Some Observations On The Worships Of Doğanşehir Alevi In The Month Of
Muharram And On The Folk Legends About Their Sacred Sites (The Example
Of Şatiroba Village)**

Hasan ÇELİK **

Serkan BALCI ***

Özet

Anadolu Aleviliği; Anadolu insanının kültürel hafızasının İslam formuyla şekillenmesi ve yorumlanması süreçlerinin toplamını ifade etmektedir. Alevilikle ilgili yapılan çalışmaların birçoğunun Aleviliğin doğuşu ve tarihsel gelişimine odaklanması, Anadolu’da yaşayan/yaşatılan Aleviliğin saha araştırmaları açısından yeterli düzeyde ele alınmaması neticesini meydana getirmektedir. Bu çalışma; Aleviliğin doğuşu ve tarihsel gelişmesi ile ilgili görüşlerin dışında kalarak alan araştırmasından elde edilen veriler ışığında Doğanşehir (Malatya) Alevilerinin Muharrem ayındaki ibadetlerine dair bazı tespitleri ve Doğanşehir Alevilerinin ziyaretgâh olarak (kutsal mekan) kabul ettikleri “Nesim Dede Ziyaretgâhi” ile ilgili halk efsanelerini araştırmacıların ilgisine sunmak üzere kaleme alınmıştır. Çalışmamızın bir başka yönü ise yörede yaşamakta olan Alevilerin adâp ve erkânlarının uygulamasına dönük tespitlerde bulunmasıdır. Özellikle şehirleşme sürecinin başlamasıyla soğumaya yüz tutan dede - talip ilişkilerinin yöredeki adâp ve erkânların uygulanması hususunda boşluklar meydana getirdiğini gözlemlemiş bulunmaktayız. Dolayısıyla ayin-i cemleri gören geçmiş kuşakla, meydan görmeden büyüyen yeni kuşağın kültürel hafızalarının ayrı oluşunun sancıları günümüze aktarılan en büyük çatışma noktalarından biridir. Çalışmamız bu açıdan anlam taşımaktadır. Ayrıca çalışmayla Nesim Dede Ziyaretgâhi etrafında gelişen sözlü kültür unsuru olan menkıbe veya efsanelerle büyüyen geçmiş kuşakların, yörenin Alevi kültür havzasına taşıdıkları bu birikimlerini günümüz kuşağına aktarılmasını amaçlamaktayız.

* Bu makalenin içerik açısından olgunlaşmasına görüş ve önerileriyle katkı sunan CEM Vakfı Malatya Şubesi Başkanı Sayın Eşref Doğan’a ve eğitimci Sayın Mustafa Bahadır Ertaş’a teşekkür etmeyi borç biliriz.

** Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: hasancelikkafkas@gmail.com

*** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi. E-posta: sekanbalci09@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Alevi, Bektaşî, Sünnî, Matem, Efsane, Doğanşehir, Menkıbe, Nesim Dede Ziyaretgâhı.

Abstract

Anatolian Alevism refers to the totality of the processes of the formation and interpretation of the Anatolian people's cultural memory with the Islamic form. The Alevism currently lived / kept alive in Anatolia is not sufficiently addressed in field studies because of the fact that many studies carried out on Alevism focus only on the birth and the historical development of Alevism. Keeping outside of the views on the birth and the historical development of Alevism, this study aims to offer you researchers some observations on the worships of Doğanşehir (Malatya) Alevi in the month of Muharram and on the folk legends about their "Nesim Dede Ziyaretgâhı" (The Sacred Site of Nesim Dede). Observations regarding the customary practices of the Alevi living in the region constitute another aspect of the study. We determined that some gaps have occurred in the customary practices of the regional community because of the fact that the relationship of dede (spiritual teacher) and talip (seeker) has been waning especially due to the progression of the urbanization process. This process has become a source for one of the greatest disagreements developing between the older generations who regularly performed Cem Rituals (gathering) and the younger generations who grow without seeing a maïdan (the central scene of such a sacred gathering). Our study carries meaning by this way. Furthermore; by this study, we aim at transferring this accumulated knowledge which has been carried to local Alewish cultural area by the older generations who had been grown with legends and epics being an element of verbal culture and being developed around Nesim Dede Monument, to today generations.

Keywords: Alevi, Bektashi, Sunni, Mourning, Legend, Doğanşehir, Sacred Site of Nesim Dede

I. Giriş

Söz konusu çalışmamız, saha araştırmaları ve derlemelerinden elde edilen bilgilerden oluşturulmuştur. İslamiyet'in farklı tasavvufî yorumlarla ele alınması olgusu bu toprakların sahip olduğu irfânî geleneklerin zenginliği kadar çokluk arz

etmektedir. Toplumsal hafızalarında ki inançlarını bu yeni dinin formuyla zenginleş-tiren Alevi/Kızılbaş toplumlarının sözlü (oral) kültür hafızalarının en önemli taşıyıcıları olarak “menkıbeleri” ve ya “efsaneleri” örnek verebiliriz. Sözlü (oral) kültürün egemenliğinde yürütülen bu **halk İslamlığı**, kendi dinamikleri içerisinde değerlendirilebilecek kadar zengin bir hafızaya ve sosyolojik bir geçmişe sahiptir. Şüphesiz ki Alevi/Kızılbaş toplumunun sahip olduğu yazılı kaynaklardan beslenen bir hafızasının da oluşmuş olması alanla ilgili karşımızda duran bir diğer olgudur. Çalışmamızda Doğanşehir’de yaşamakta olan Alevi toplumunun (özellikle Balıyan Aşiretine mensup canların) ziyaretgâh olarak kutsal kabul ettikleri ve tahminen üç asırlık bir geçmişe sahip olan Nesim Dede Ziyaretgâhı etrafında oluşmuş olan sözlü kültürün unsurlarını ve yörede ki Alevi/Kızılbaş yorumuyla yaşatılmakta olan Muharrem ayı ibadetlerini siz araştırmacıların ilgilerine sunacağız.

Doğanşehir Alevilerinin ocak yapılanması ve erkân hizmetlerinin yürütülmesi geçmiş dönemlerde üç farklı ocağın temsilcileri aracılığıyla yapılmıştır (K4, K13). Bu Ocaklar; Ağuıçen, İmâm Zeynel Abidin ve Kalender Abdal (Dede) Ocaklarıdır. Doğanşehir’in kendi yerleşik halkı olarak bilinen ve yörenin en büyük Alevi nüfusunu da oluşturan Balıyan Aşireti’de Ağuıçen Ocağının taliblerinden meydana gelmektedir. Söz konusu tespitlerimize, özellikle son yıllarda Adıyaman ili ve ilçelerinden Doğanşehir’e göç etmiş olan Alevi kesimini dahil etmemekteyiz.

Alan araştırmamızın sahasını teşkil eden Şatıroba Köyü, Malatya ilinin Doğanşehir ilçesine bağlı bir köydür. Doğanşehir ilçesi, Malatya ili sınırları içerisinde Alevi tasavvufuna mensup insanların da yaşadığı ilçeler arasındadır. Örneklem olarak seçtiğimiz Şatıroba Köyü ile Doğanşehir’e bağlı diğer Alevi köylerinin inanç, ibadet ve yaşam şekillerinin küçük nüanslar dışında tamamen benzerlik gösterdiklerini gözlemleyebiliyoruz. Doğanşehir ilçesinde Alevi irfâni geleneğine sahip yurttaşların yaşamakta oldukları en eski kuruluş tarihine sahip olan köy, Eskiköy’dür.⁴ Şatıroba Köyü⁵ de Eskiköy’den ayrılanlar tarafından kurulmuştur.

Muharrem ayı, Alevi tasavvufuna mensup olan insanlar tarafından en kutsal

⁴ Sözlü anlatımlara göre Eskiköy, Malatya il merkezine 55 km.lik mesafede Malatya – Adana devlet yoluna da 8 km.lik bir uzaklıkta kurulmuş bir köydür. İdari olarak Doğanşehir’e bağlı olan köyün kuruluşunun 1514 olduğu söylenmektedir. Söylenceye göre köy, Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail’in siyasi çekişmesinden dolayı Yavuz Sultan Selim’in takındığı acımasız tavırdan kaçanların kurmuş olduğu bir dağ köyüdür (K10 ve K13 ile yapılan röportaj).

⁵ Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber köyde yaşamakta olan yaşlıların ifade ettikleri zaman dilimleri 1880 ve 1890’dır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9).

ay sayılmaktadır. Çünkü Hz. Muhammed [sav.] Efendimizin, “O, cennet çocuklarının efendisi (seyyidi)dir” dediği torunlarından olan İmam Hüseyin’in Hicri 61 (10 Ekim 680)’de Kerbela’da yarenleriyle şehit edildiği aydır (Ünlü, 2008: 120). Onun içindir ki “matem” ya da “yas-ı muharrem” ayı olarak da adlandırılmaktadır.

Bu günde (on Muharrem’de) gerçekleştiğine inanılan; Hz. Musa ve İsrailoğulları’nın Firavun’un zulmünden kurtulmaları, Hz. Eyyüp’ün hastalığından kurtulup şifa bulması, Hz. Nuh’un gemisinin Cudi Dağına oturması, Hz. Adem’in ve Hz. Davud’un tövbesinin kabul edilmesi, Hz. Yunus’un balığın karnından çıkarılması, Hz. Musa’nın ve Hz. İsa’nın doğumları, Hz. İbrahim’in ateşten kurtulması, Hz. Yakup’un kapanan gözlerinin görmeye başlaması gibi bir çok olayın meydana gelmesinin yanı sıra On İki İmamdan biri olan Hz. Hüseyin ve On Dört Masum-u Pak olmak üzere toplam yetmiş iki kişinin bu günde şehit edilmesi, özellikle de Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi yani Kerbela Olayının (680) bu günde meydana gelmesi, Alevilerde bitmek bilmeyen, acısı dinmeyen bir yasin sürdürülmesine sebep olmuştur. Bu, aynı zamanda Alevilerin inanç ve ibadetlerinin de belirleyici ögesi ve ilkesi haline gelmiştir. Yine bu günde gerçekleştiğine inanılan, Hallac- ı Mansur’un ve Pir Sultan Abdal’in asılması, Fazlı’nın hançerlenmesi de diğer önemli yas tutma nedenleri arasında gösterilmektedir. [Burada adı geçen Fazlı, Hurufiliğin kurucusu Fazlullah Esterabâdi (ö.796/1394)’dir]. Bu nedenlerden dolayı her yılın Muharrem ayında on iki günden az olmamak üzere, yer yer on beş güne varan bir süre yas tutulur. Hz. Hüseyin başta olmak üzere Kerbela şehitlerine⁶, On İki İmamlara bağlılık duyguları daha da canlanır (Haydar Gündoğdu’dan aktaran Yıldırım, 2011: 77-78; ayr. bkz. Er, 2014: 114-115).

Alevilik algısında Muharrem ayının kutsallığına ve Ehl-i Beyt’in taşıdığı değerlere bir de şu açıdan bakmak gerekiyor. Hz. Peygamber’in, “Veda Haccı”nı da söylediği şu sözler, Ehl-i Beyt’e dolayısıyla da Hz. Hüseyin’e verilen önemi bir kez daha gün yüzüne çıkartmaktadır. Hz. Peygamber; 15 Mart 632’de, “Gadir-i Hum” denilen yerde kendisini dinlemekte olan Müslüman kitleye şöyle seslenmiştir: *Ey Müminler! Allah’ın doğru yolunda, size rehberlik edecek iki emanet bırakıyorum. Bunların ikisi*

⁶ Kerbela faciasında, Hz. Hüseyin’le birlikte Kerbela’ya giden ve şehit olanlardan Hz. Ali’nin ailesine mensup olanlar: Şehit olan Hz. Ali’nin oğulları: 1. Hazreti Hüseyin, 2. Hazreti Abbas, 3. Hazreti Cafer, 4. Hazreti Osman, 5. Hazreti Muhammed Ali, 6. Hazreti Ali Asgar, 7. Hazreti Ebubekir, 8. Hazreti Abdullah, 9. Hazreti Akil. Hazreti Hasan’ın çocukları: 1. Hazreti Ebu Bekir, 2. Hazreti Kasım, 3. Hazreti Abdullah. Hazreti Hüseyin’in çocukları: 1. Hazreti Ali Ekber, 2. Hazreti Abdullah. Hazreti Akil’in çocukları: 1. Hazreti Abdullah, 2. Hazreti Cafer, 3. Hazreti Abdurrahman, 4. Hazreti Müslim (Sezgin, 2012: 445-446).

de kesin olarak birbirinden ayrılmaz ve kıyamete kadar birlikte bana gelirler. Bunlardan birincisi Kur'an, ikincisi Ehl-i Beyt'imdir. Bunu rabbimden ben diledim. Allah'a kelamı olan bu ipe yapışır. Ehl-i Beyt'in izinden çıkmazsanız, benden sonra yolunuzu yitirmezsiniz (Tur, 2002: 81; Şık, 2014: 251-253; Uluçay, 1998: 20; Bedri Noyan De-debaba'dan akt. Aydın, 2006: 66).

Hz. Peygamber'in, İslam dünyasına emanet olarak bıraktığı "Ehl-i Beyt" in, o günkü koşullarda en önemli kişisi bizatîhi İmam Hüseyin'in kendisidir. Onun için Hz. Peygamber'in emanetine ve Hz. Ali'nin de evladına tarihsel süreçlerin biriktirdiği derin bir "saygı ve sevgi" söz konusudur. Hz. Res'ul'ün, ümmetine bıraktığı emanetlerinden birisi olan "Ehl-i Beyt"ten olan asaf ların, yine Hz. Res'ul'ün ümmeti olduklarını söyleyenler tarafından "katledilmeleri" tarih bilimi açısından da önemli bir kırılma noktasıdır. Ayrıca Sayın Seyit Derviş Tur'un, Sayın Yusuf Şevki Yavuz'un ve 50 (K12) yaşındaki katılımcının da belirttikleri bazı hadiseler yine Aleviler nezdinde Muharrem ayının kutsallığına açıklık getirmektedir: *Adem Ata'nın tövbesinin kabul edildiği günün, İbrahim Peygamber'in Nemrut'un ateşinde yanmadığı günün, Nuh Peygamber'in gemisinin karayı bulduğu günün, Musa Peygamber'in kavmini Firavun'dan kurtardığı günün, Yunus Peygamber'in balığın karnından kurtulduğu günün, Eyüp Peygamber'in dertlerine şifa bulduğu günün ve Yakup Peygamber'in oğlu Yusuf'a kavuştuğu günün Muharrem ayına denk gelmesi, bu ay'ı kutsal kılan diğer hadiselerdir* (Tur, 2002: 184-185; Yavuz, 1991: 25).

Alevilere göre oruç denildiğinde akla öncelikle Muharrem orucu gelir. Muharrem orucu ya da diğer bir adıyla On İki İmam Orucu tutmak Anadolu, Rumeli, Irak ve İran'daki Alevilere has bir uygulamadır. Yaygın bir kanaatin aksine "On İki İmam Orucu" Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e bağlılıklarıyla bilinen Şii, Caferi ve Arap Alevilerince zorunlu bir oruç olarak görülmez. Şii ve Caferiler İmam Hüseyin'in şahadet günü olan 10 Muharrem'i yas günü olarak anarlar fakat yas orucu tutmazlar (De-dekargınoğlu, 2014: 35). Eşref Doğan Dede ile gerçekleştirdiğimiz sözlü mülakatta da Sayın Doğan, Hatay yöresinde ki tecrübelerini bizimle şu şekilde paylaştı: *Arap Alevisi (Alevi Nusayri) kardeşlerimiz matem orucunu tutmazlar. Çünkü onlar On İki İmam(lar)'n öldüğüne inanmazlar!.. Ölmediğine inandıkları içinde matem orucunu tutmazlar. Nusayrilere göre Hüseyin de hep diridir* (Doğan, 28.10.2014). Hakeza benzer bilgileri araştırmacı Piri Er'de şu şekilde aktarmaktadır: *Anadolu'da yaşayan Nusayri gruplarca da Ramazan ayında otuz gün oruç tutulmakta, Muharrem ayında*

oruç tutulmamaktadır. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edildiği 10 Muharrem günü, On İki İmamlar için dua edilip, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e salâvat getirip, kurban kesip ve hırısı pişirilerek adak dağıtılmaktadır. Hatay'dan Şih Nasreddin Eskiocak; 'Biz 10 Muharrem'i diğer Aleviler gibi matem günü olarak değil, bayram günü olarak kutlarız. Çünkü o gün Hz. Hüseyin'in Cennetle müjdelendiğine inanırız.' diyerek" konuyu bu şekilde ifade etmektedir. Ayrıca; "Arnavut Bektaşilerinde Muharrem ayında 10 gün oruç tutulmakta, 10. gün tutulan oruç o gün yapılan aşure ile açılmaktadır. Oruç ile ilgili pratikler Anadolu Aleviliği ile ortaklık göstermektedir. Farklı bir uygulama olarak Muharrem'in yedisinde Hz. Hüseyin için helva kavrulmaktadır" (Er, 2014: 105).

II. Doğanşehir Alevilerinin Muharrem Ayındaki İbadetlerine Dair Bazı Tespitler

Genelde İslam coğrafyasının tamamı olmak üzere, özelde ise İmam Hüseyin'i temel değerlerinden biri olarak algılayan tasavvufi yorumların tümünde olduğu gibi Doğanşehir Alevileri de bu ayda dünyevi işlerden uzaklaşarak yas'larını⁷ tutmakla meşgul olurlar. Doğanşehir Alevilerinin Muharrem ayı ibadet ve uygulamalarını⁸ üç

⁷ Aleviliğin tasavvuf anlayışında "Hakk Âşıkları" asla ölmezler. Ölen, sadece bedenleridir yani beşer olan cesetleridir. Âşıkların taşıdığı mananın çiğnenmesi ya da anlaşılmaması "hakiki ölüm"dür. Âyin-i cemlerde İmam Hüseyin ve Kerbela şehitleri için gözyaşı dökülmesinin temel nedeni de budur. Konuyla ilgili eksik bilgileri Hıdır Abdal Ocağı Evlatlarından Sayın Ali Rıza Uğurlu Dede şu şekilde tamamlamıştır: "Aleviler; İmam Hüseyin'in şehit edilmesine ağlamazlar! Yüzyıllardır Alevi toplumu İmam Hüseyin'in taşıdığı değerlerin çiğnenmesine ve O'nun manasının anlaşılmasına (o değerlerin öldürülmesine) ağlarlar. Aslında Hüseyin 'insanlığın vicdandır' ve bizler o vicdanın katledilmesine ağlarız çünkü o eşik insanlığın da öldürüldüğü eşiktir" (19.01.2015).

*Bu dünya ol ahiretten içeri,
Âşkın yeri var kimseler bilmez,
Yunus öldü diye sala verirler,*

Ölen hayvan imiş, âşıklar ölmez [Yunus Emre].

⁸ Akademisyen Erdal Yıldırım'n Tunceli Alevileri üzerine kaleme aldığı makalesinde, Muharrem orucunun Alevi toplumunda ki benzerlikleri dikkat çekmektedir. Bizlerin Doğanşehir Alevilerinden derlediğimiz saha bilgilerin benzer verilerini Sayın Yıldırım da Tunceli'de elde etmiştir: "Aleviler; oruca yatarken niyet ederler. Gecenin on ikisinden önce aşırı doymamak kaydıyla yemek yerler. Artık on ikiden sonra hiç bir şey yemezler. Yani gece sahura kalkmazlar. Oruçlu olunan günler içerisinde yani matem süresince su içmezler. Fakat çay, kahve, meyve suyu gibi sulu içecekler içerler. Yine et, yumurta, soğan, bal yemezler. Oruçlu iken kazayla parmağını veya herhangi bir yerini kesen kişinin orucu bozulur. Çünkü bu ayda kan çıkması lanet olarak görülür. İftar ya da Alevilerin deyimiyle "ağz mühürü"nü bozmak için belli bir vakit yoktur. Güneş battığında akşamın herhangi bir saatinde ağz mühürünü hurma ya da üzümle bozarlar" (bkz. Yıldırım, 2011: 80). Bölgede araştırmalar yapan bir başka akademisyen olan Dr. Hiroki Wakamatsu ise elde ettiği bilgileri şöyle açıklamaktadır: "Doğu Müslüman dünyası yani İran, Suriye, Irak ve Kafkaslardan Anadolu'ya kadar uzanan geniş bir bölgede, Muharrem ayının onuncu günü anılan gündür. Âşûra, zaten kelime itibarıyla Arapça kökenlidir ve 'aşara' demek 'on' demektir. O gün İslam dünyasında Hz. Peygam-

önemli evrede ele almak mümkündür:

A – Oruca başlamadan önceki evre

B – Oruçlu olunan evre

C – Oruç bitimindeki evre

II. A – Oruca Başlamadan Önceki Evre

Doğanşehir Alevilerinin Muharrem ayında tuttıkları oruç sayısı on beş gündür. İlk üç gün kaynak şahıslarımızın verdiği bilgiye göre “Masum-u Pak’lar”⁹ orucu olarak Muharrem orucunun başlangıcına üç gün kala tutulur (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K13). [Masum-u Paklar için tutulan oruç, tamamen kişisel isteğe bağlı ve Muharrem ayı orucu gibi ‘sosyal yaptırıma’ tabi değildir]. Matem orucuna, kurban bayramından sonra ki 20. günde başlanır (K4, K9, K12, K13/ Yaman, 2011: 241). Matem orucuna ise şu şekilde niyet edilir:

berimizin (s.a.v.) torunu İmâm Hüseyin Kerbela olayında şehit olduğu gündür. Şii inançlarına göre, Muharrem ve Sefer ayları matem ayları olarak kabul edilmektedir. Kerbela olayında hasta olması nedeni ile İmâm Zeynel Abidin’in kurtulması ve Hz. Ali’nin soyunun devam etmesi nedeni ile de Allah’a şükür ederler. Günümüzdeki Dersim’de, Hz. Hüseyin’in Kerbela’daki acısı başta olmak üzere, On İki İmamların acılarını anmak ve anlamak amacıyla, Muharrem matemî tutulur. Matem süresince kesici alete el sürülmez ve kurban kesilmez, et yenmez. Dersim’de Muharrem ayının ilk on iki günü boyunca oruç tutulur. Orucun ardından Muharrem ayının on ikinci günü sabahtan, on iki çeşit farklı malzemeden oluşan tatlı hazırlanır ve komşulara dağıtılır” (Wakamatsu, 2014: 101).

⁹ On Dört Masum’un hepsi çok küçükken şehit edilmiş olan imam çocuklarıdır. “Masum” sözcüğü Arapça kökenli bir sözcük olup “suçsuz, günahsız, temiz ve saf” anlamlarını taşır (bkz. TDK Sözlüğü). Bunun yanı sıra, halk ağzında da “küçük çocuk” anlamına gelir. İsimleri:

1. Masum: Muhammed Ekber, İmam Ali’nin oğludur. Kırk günlük iken şehit edilmiştir.
2. Masum: Abdullah Ekber, İmam Hasan’ın oğludur. Yedi yaşındayken şehit edilmiştir.
3. Masum: Abdullah Ekber, İmam Hüseyin’in oğludur.
4. Masum: Kasım, İmam Hüseyin’in oğludur. Üç yaşındayken şehit edilmiştir.
5. Masum: Hüseyin, İmam Zeyne’l-Abidin’in oğludur. Altı yaşındayken şehit edilmiştir.
6. Masum: Kazım Sait, İmam Zeyne’l-Abidin’in oğludur. Dört yaşındayken şehit edilmiştir.
7. Masum: Ali el Aktar, İmam Muhammed Bakır’ın oğludur. Dört yaşındayken şehit edilmiştir.
8. Masum: Abdullah Asgar, İmam Cafer-i Sadık’ın oğludur. Üç yaşındayken şehit edilmiştir.
9. Masum: Yahya el Hadi, İmam Cafer-i Sadık’ın oğludur. On yaşındayken şehit edilmiştir.
10. Masum: Salih, İmam Musa Kazım’ın oğludur.
11. Masum: Tayyib, İmam Musa Kazım’ın oğludur.
12. Masum: Cafer, İmam Muhammed Taki’nin oğludur.
13. Masum: Cafer, İmam Hasan Askeri’nin oğludur.
14. Masum: Kasım, İmam Ali Naki’nin oğludur. Üç yaşındayken şehit edilmiştir. (Bkz. Seyyid Ahmet Rıf’at Efendi, *Mir’atü’l-Mekasid*, ss. 225-226, H.1293, İstanbul; Seyit Derviş Tur, *Erkânname*, Erenler Yayın, ss. 319, 2002, Almanya; Mehmet Yaman, *Alevilik –İnanç, Edep, Erkân-*, Demos Yayınları, ss. 264, 2011, İstanbul).

Araştırmacı Piri Er’de önceden tutulan bu oruçla ilgili olarak şu bilgileri aktarmaktadır (Er, 2014: 106): “Anadolu Alevileri açısından asıl olan Muharrem ayında 12 gün süreyle tutulan oruçtur. Muharrem orucunun öncesinde bazı ‘yol’ mensuplarınca 3 gün de ‘karşılama’ adı verilen oruç tutulmaktadır ki bu orucun Hz. Hüseyin’in elçi olarak Kufe’ye gönderdiği ve Yezit kuvvetlerince şehit edilen amcazâdesi Müslim Akil ve iki oğlu için tutulduğu” da ifade edilmektedir.

Bism-i Şah Allah Allah... Er Hak Muhammed – Ali aşkına... İmam Hüseyin efendimizin susuzluk orucu niyetine... Kerbela’da şehit olanların temiz ruhlarına... Fatma anamızın şefaatine... On iki imamların aşkına oruç tutmaya niyet eyledim... Hak ulu dergâhına kabul eylesin (K4, K11, K12, K13 / Yaman, 2011: 242).

Doğanşehir Alevileri, matem ayı boyunca bıçağın ele alınmasına ve bıçakla herhangi bir şeyin kesilmesine pek sıcak bakmazlar. Örneğin İmam Hüseyin’in başının gövdesinden ayrılarak kesilmesinin bir izdüşümü olarak bıçakla herhangi bir baş kesilmez, bu bir soğanın başı olsa bile. 85 yaşındaki katılımcı (K1)¹⁰ bize bununla ilgili bir anısını şöyle anlatmaktadır: *“Rahmetli babam oruca niyet etmeden önce, oruç sırasında soğan kesmemek ve eline bıçak almamak için soğanları getirir 12 dilime ayırır (her İmam için bir dilim) ve bir kapta saklardı. Soğan yemek istediğinde de o kaptan alır yerdı ama kesinlikle oruç zamanı eline bıçak almazdı...”* Akabinde 50 yaşındaki katılımcımız (K12), bıçağın ele alınmamasının nedenlerini şöyle açıklamaktadır: *“Bizim inancımızda, Muharrem ayında soğanın başı kesilmez. Birinci nedeni Hz. Hüseyin’e yapılan zulmü anımsatır, ikinci neden ise soğanın “canlı” vasfını taşımasıdır. Baharda toprağa diktiğimiz soğanın yeşerdiğine hepimiz tanıklık etmişizdir. Aynı şekilde yumurtada kırılmaz çünkü o kıracağınız yumurtayı bir tavuğun altına koyun, size civciv olarak geri dönecektir, orada da canlılık vardır. Böylesi bir ayda, biz can’a nasıl kıyarız ki?..”* şeklinde konuşmuştur.

II. B – Oruçlu Olunan Evre

Orucun tutulduğu zaman diliminde şu hususlara dikkat edilmektedir:

- 1 – İmam Hüseyin’in susuzluğunu anlamak için saf su içilmemesi.
- 2 – Kurban kesilmemesi ve kesinlikle kan akıtılmaması.
- 3 - Soğanın başının koparılmaması ya da canlı unsuru taşıdığı için yumurtanın kırılmaması.
- 4 – Saç ile sakalın kesilmemesi –ki bunun aksinin süslenme olarak nitelendirilmesi-kadınların matem (siyah) rengi elbise giyinmeleri ve banyo yapılmaması (sudan uzak durulması).¹¹

¹⁰ 85 yaşındaki katılımcımız Sayın Meryem ÇELİK’in, kendisiyle gerçekleştirilen mülakatın üzerinden yaklaşık bir yıl sonra Mart 2012’de ve 72 yaşında ki diğer bir katılımcımız olan Sayın Fatma İLHAN’ın da mülakattan yaklaşık iki yıl sonra Ağustos 2013’de vefat ettiğini öğrenmiş bulunmaktayız. Hakk’a yürümüş olan merhumelere rahmet ve yakınlarına da sabırlar diliyoruz.

¹¹ 85 yaşında ki katılımcımız (K1) bu kuralın değiştiği ve değişmesinin de gerekli olduğunu ifade et-

5 – Eğlence ve düğünlerin yapılmaması (bu tür ortamlara girilmemesi) ve nikâhların kıyılmaması.

6 – Cinsel ilişkide bulunulmaması ve eşlerin yataklarını ayırmaları.

7 – Süslenmeye gireceği için evde bulunan aynaların ters çevrilmesi.

8 - Et yenilmemesi ve Hakk’a yürümüş olan kişiler için yapılan 3. veya 40. gün lokmalarının ileri bir tarihe ertelenmesi.

9 - Kalp kırılmaması için ağza manevi mühür vurulması (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K12, K13).

Oruca akşamdan niyet edilerek başlanmakta ve güneşin batımına çok yakın, henüz kızılığın tam olarak kaybolmadığı bir zaman zarfında, tutulan oruçlar açılmaktadır. Akşamdan niyet edilen orucun, gün sonunda açılmasına kadar geçen zamanda ağza mühür vurulur ve nefis uyutulur. Doğanşehir Alevilerinde oruç açma genellikle kuru üzüm¹² ile yapılmaktadır (K1, K2, K3, K4, K12, K13). Oruç açılırken şu dualar okunmaktadır:

Bism-i Şah Allah Allah... İmam Hüseyin’e, onun soyuna ve dostlarına selam olsun... Yezid’e, onun soyuna ve yandaşlarına yüz bin lanet olsun... Yüce Allah, İmam Hüseyin aşkına tuttuğumuz oruçları kabul eylesin... Gerçeğe HÜ mümin’e ya ALİ... ” (K4, K11, K12, K13). Ya da; “Evvvel Allah diyelim, kadim billâh diyelim... Geldi Ali sofrası, Hakk verdi biz yiyelim. Şah yürüsün diyelim (K12; Uluçay, 1998: 84).

Bölgedeki uygulamaya göre oruç açıldıktan sonra gece yarısına kadar yemek yenilebilmektedir. Gece yarısından sonraki zaman ise gelecek güne ait sayıldığı için kesinlikle yemek yenilmemektedir (K2, K3, K4, K5, K6, K12). Oruç sonrasında sofradan, “sofra duası (gülbânk)” ile kalkılmaktadır (K4, K5, K6, K11, K12). Sofra duası ise şöyledir:

Bism-i Şah Allah Allah... Nimet-i Celil, bereket-i Halil, şefaati-i Resul, inayet-i Ali, Himmet-i Veli ola... Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin... Hak-Muhammed-Ali bereketini vere... Yiyip yedirenlere, pişirip getirenlere nur-i iman ve aşkı şevk ola... Dertlere derman hastalara şifa ola... Gittikleri yerde gam ve keder görmeye, lokmalarınız kabul ola... Üçlerin,

miştir: “Yas ile pas (kirlilik) bir arada olmaz. Temiz olmak insana yakışan en güzel davranıştır” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

¹² Bahsedilen üzüm; yörede yetişen ve hurmayı anımsatan yapısıyla dikkat çeken, köylülerce de “peygamber üzümü” olarak adlandırılan üzümdür.

Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masumu Pakların, On Yedi Kemberbestlerin, Kırkların, rical ül gayp erenlerin ve Pir dergâhına yazıla... Yiyene helal, yedirene delil ola... Hakk saklaya, Hızır bekleye... Gerçeğe HÜ mümin'e ya ALİ... (K4, K11, K12, K13 / Sezgin, 2012: 311-316; Uluçay, 1998: 85-86).

Oruç süresince, köyde yaşayanlar her Cuma akşamı (Perşembe'yi, Cuma'ya bağlayan akşam olarak belirtelim; yani Ayin-i cem'lerinde yapıldığı akşam) komşularına dağıtmak için tereyağlı pişirilen büyükçe bir ekmeği hazırlamaktadır. Toplamda on iki ekmeği pişirmek ve dağıtmak çok büyük sevap olarak algılanmaktadır (K4, K5, K6, K7). Ancak günümüzde bu geleneğin kaybolduğunu söyleyebiliriz (K1).

II. C – Oruç Bitimindeki Evre

On iki gün boyunca tutulan oruçların tamamlandığı gün, on ikinci günün öğle saatleridir. Katılımcılara; on bir günün tam, on ikinci günün yarım tutulmasının neden(ler)ini sorduğumuzda şöyle bir cevap alma imkânı bulduk: *“On ikinci günü topal biliriz, diğer günler gibi değildir. Çünkü Kerbela'dan kurtulmuş olan İmam Zeynel Abidin'e (4. İmam) ve ölmemiş olan, sırr-ı hakikate karışmış İmam Mehdi'ye (12. İmam) ait biliriz. Hakk'a şükür için umutsuzluk taşımadığımızı böylece belirtiriz”* (K1, K5, K12). Diğer katılımcılarda (K1, K4, K12, K13) o günün şartlarında, İmam Zeynel Abidin'in -Efendimizin- kurtuluş müjdesinin farklı günlerde duyulması sebebiyle kimi yerlerde 13. günün sabahı aşurelerin kaynatıldığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların ve Alevi inanç önderi / araştırmacı (merhum) Mehmet Yaman'ın (ö. 2014) belirttiği gibi, aşurenin başlangıcında “şükür kurbanı”nın kesilmesi de önemli bir erkândır. Yaman'a göre; *‘Oruç, kurban ve aşure, İmam Zeynel Abidin'in sağ – salim kurtulmasının simgesidir’* (Yaman, 2011: 242). Yine (merhum) Bedri Noyan De-debaba da (ö. 1997) konuyla ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: *‘Muharrem matemî, Muharrem ayının 1'inden 10. gün öğle vaktine kadar su orucu tutulur. Kerbela'da ölümden kurtulan Hz. Zeynel Abidin'in imam oluşu ve Hz. Hüseyin'in defnedildiği on ikinci günü aşure kaynatılır. Su orucu 10 Muharrem öğle vakti biter fakat matem on ikinci güne kadar sürer’* (Aydın, 2006: 67). Bir diğer araştırmacı Piri Er'inde konuyla ilgili açıklamaları şu şekildedir: *“Anadolu Alevi-Bektaşileri 10 Muharrem'i hem bir matem günü, hem de bayram olarak değerlendirirler. Çünkü Hz. Hüseyin 10 Muharrem 680'de Yezit orduları tarafından Kerbela'da önce susuz bırakılıp daha sonrada başı kesilmek suretiyle şehit edilmiştir. Ancak oğlu Zeynel Abidin Kerbela'dan sağ*

kurtulmuş ve On İki İmamlar O'nun neslinden yürümüştür. İlk aşurenin yapılışına kaynaklık eden 'dardan kurtulup feraha erme' motifi ile Kербela Olayındaki Zeynel Abidin'in 'dardan kurtuluşu' motifi arasındaki içerik benzerliği dikkat çekicidir" (Er, 2014: 106).

On ikinci günün öğle vaktinde hazırlanmış olan Aşure Çorbası'nın kazanı, ocaktan indirilerek bulunulan mekânın orta yere konulur. Oruçlu olan ev halkının Aşure kazanının etrafında toplanıp tek tek On İki İmamların isimlerini zikretmeleri ve Aşure gülbânını okumalarıyla oruç açılır ve tadılacak ilk gıdanın da kazanda ki aşura olmasına dikkat edilir (K4, K5, K6, K7, K12, K13). Aşure gülbânki şöyledir:

Bism-i Şah Allah Allah... Allah, Muhammed, Ali, Oniki İmam Efendilerimizin ruhu revanları, şad ve handan ola... Münkir ve münafiklar mat ola, müminler şad ola... Lokmalarımız dertlere deva ola... Matem-i Hasan ve Hüseyin ola... Cümlemize haklı hayırlı kısmetler verilmesi için... Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli demine Hüü... (K4, K11, K12, K13 / Yaman, 2011: 242).

Katılımcıların ifadelerine göre köyde şeker bulunmadığı dönemlerde Aşure Çorbası'nda özellikle 'üzüm pekmezi' kullanılmasına (kendi emeklerinin bir işareti olarak) çok önem verilirmiş (K4, K5, K6, K7).

Katılımcıların verdikleri bilgiye göre eskiden mazeret belirtmeden Muharrem orucunu tutmayanlara, "cem meclislerinde" dede huzurunda cezalar verilirmiş. 72 ve 50 yaşlarındaki katılımcılar (K4 ve K12) bu uygulamayı şöyle ifade etmişlerdir. Daha önceden bir ayin-i cem'de ikrar verenler şu kuralları iyi bilirdi: "48 Cuma'nın, Muharrem orucunun, Hızır orucunun hak olduğunu ve verilen ikrardan can verilse de asla dönülemeyeceğini." İkrar veren canlarımız, ikrarlarına uymak mecburiyetindedirler. İkrar verme süreci o kadar çetindir ki dede, Muharrem orucu da dâhil, yola talip olanlara bir yıllık "iptida (bağlanma)" süresi verir. Eğer talip, yolun gereklerini tam anlamıyla yapacağına dair karar verirse, o zaman "cem meclisi"nde ikrar sözünü verir. Bakın, "oruç" ile ilgili olarak Seyyid Meftuni şunları söylemiştir:

*Aşırı tutanlar güruh-u naci,
Yerde insan, gökte melek duacı,
Farkına varsa, tutsa bir bacı,
Cennet-i Ala'da huri sayılır.
Aşırı tutana ettiler ferman,*

*Tutmayanın derdine, bulunmaz derman,
Senede kesse de yüz tane kurban,
On ikiyi tutmayan, yandı sayılır.*

Bölgede tutulan her bir orucun bir aya tekabül ettiği ve bundan dolayı On İki İmam Orucunun tutulması gerektiği yönünde görüşler de dile getirilmektedir (K4 ve K12).

III. Doğanşehir Alevilerinin Ziyaret Mekânı “Nesim Dede Ziyaretgâhı” ve Ziyaretgâhla İlgili Halk Efsaneleri

III. A - Ziyaretgâh

Nesim Dede Ziyaretgâhı Şatıroba Köyü ve Kelhalil Köyünün eski yerleşim yeri arasındaki Keklik Dağında bulunmaktadır. Ziyaretgâhın hangi tarihlerde kurulduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamakla beraber saha araştırmalarında elde edilen verilerin ortaya koyduğu tahmini zaman, ziyaretgâhın 250 veya 300 yıllık bir geçmişinin olması yönündedir. Ziyaretgâh, bölgedeki Alevilerce önemli mekânlardan biri olarak görülmekte, kurban kesimi vb. erkânlara günümüzde de ev sahipliği yapmaktadır. Mevcut ziyaretgâh da; Süleyman [Özen] Dede [ö.1910], Kalender [Özen] Dede [ö.1913], Hasan [Özen] Dede [ö.1932], Nesim Özen Dede [ö.1970], Del Hüseyin Dede, Alo Dede ve Doğan Özen Dede'nin yanı sıra Leylek Ana [Deli Leylek] ve Zeynep Özen [ö.1966] Analarında kabirleri bulunmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin neticesinde “Özen” soyadını taşıyan “dede”lerin tamamının İmam Zeynel Abidin Ocağına mensup “dede”ler oldukları anlaşılmıştır. Ancak tarihlerden de anlaşılacağı üzere, 1934 yılında çıkarılan “Soyadı Kanunu”ndan önce Hakk’a yürümüş olan “dede”lerin mevcut kabristanları onarılırken, ailenin daha sonradan almış olduğu “Özen” soyadının tüm kabirlere yazıldığını tespit etmiş bulunuyoruz. Alan araştırması neticesinde ziyaretgâhta meftun “dede”ler arasında bir tek Del Hüseyin Dede'nin bağlı bulunduğu ‘Ocak’ tespit edilememiştir.

Ziyaretgâhın olduğu bölgeye eskiden yayla yolu olarak da kullanılan patika yoldan gidilirmiş. Ancak 2008 yılında Şatıroba Köyünde ikamet eden Abuzer Çelik tarafından ziyaretgâha bir araç yolu yapılmış ve günümüzde de bu yol kullanılmaktadır. Yol yapımından sonra 2009 yılında ise mevcut kabristandaki mezarlar onarılarak mermer taşlarla düzenlenmişlerdir. Eski Kelhalil Köyünün köy mezarlığı olarak da kullanılan bölgede, bugün yerleri kaybolmak üzere olan birçok toprak yapılı mezarda mevcuttur. Ziyaretgâh (henüz) su ve aşevi gibi fiziksel yapılardan yoksundur.

III. B - Efsaneler

a- Mekan Efsanesi:

Yöre halkının dillendirdiği ve günümüze taşıdığı ilk efsane Őyledir: Del Hüseyin Dede ve Leylek Ana her Cuma (Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece) gecesi kaybolurlarmıŐ. Bir gün Del Hüseyin'in eŐi bu durumdan Őüphe duymaya başlar ve Del Hüseyin Dede'yi göz hapsine alır. Fakat aynı gece (Cuma gecesi) uyandığında yine Dede'yi yatağında bulamazmıŐ. Őafak vakti olduğunda Dede tekrar evine dönermiŐ... Bu hadise epeyce bir tekrar edince Del Hüseyin Dede'nin eŐi artık dayanamaz ve yüreğindeki benliği kuser: *Sen benden habersiz nerelere gidersin, yoksa Deli Leylek'le münasebetin mi var?* der. Del Hüseyin Dede'de eŐine Şöyle cevap verir: *Hanım; g nahıma girme, bir sırrım var, söyleyemem. Eğer söylersen yol'a ihanet etmiş olurum ve yaŐayamam. Ben seni aldatmadım, aldatmamda... Gel bu hırsından vazgeç!..* Fakat eŐi aynı  stelemeleri diğer günlerde de devam ettirir ve Del Hüseyin Dede'yi sürekli sorgular. *Yağmur da yağsa kar da yağsa elbiselerin hep kupkuru. Belli ki uzaklara gitmiyorsun. Sen Deli Leylek'i mi kendine dost tuttun?..* Ve tüm baskılara dayanamayan Del Hüseyin Dede son kez Şunları söyleyerek  c gün sonra ruhunu Hakk'a teslim eder:

Biz Deli Leylek'le her Cuma akşamı Adıyaman'a Ebu Zer el-Gıfari'ye¹³ [ .652] gidiyoruz ve onun yaralarına derman  alıyoruz. Bu ikimizin sırrıydı ve sırrı aŐık r (faŐ) etmek can vermektir. Ben  c gün sonra vefat edeceğim ve benden  c gün sonra da Deli Leylek de vefat edecek. Onu yakınıma defnedin.

Nitekim Del Hüseyin Dede'nin dediği olur ve sırrını beyan ettikten  c gün sonra kendisi Hakk'a y r r. Kendisinin Hakk'a yürümesinin ardından bu kez de Leylek Ana canını Hakk'a teslim eder. Mezarları birbirlerine yakındır (K1 vd.).

¹³ Eb  Zer el-Gıf ri ( .32 / 653): Cündeb b. C nade b. S fy n el-Gıfari. Lakabı Ebu Zer, Ebu Zer el-Gıfari İslam'ı ilk kabul eden [sahabelerden](#) biriydi. Servet terakümü konusundaki görüş ve mücadelesiyle tanınan sahabe. Haram aylarda bile baskın yapmaktan, yağmacılıktan ve yol kesmekten çekinmeyen Gıfar kabilesine mensuptur. Ebu Zer el-Gıfari, 32 yılının Zilhicce ayında (Temmuz 653) Rebeze'de vefat etti. Diğer bazı sahabeler gibi Eb  Zer'in de İstanbul'da Ayvansaray semtinde bir makamı - kabri bulunmaktadır (Aydınlı, 1994: 266-269). Ebu-Zer el-Gıf ri Türbesi: Adıyaman merkezde bulunur. Ebu-Zer el-Gıf ri'nin İslam'ın ilk yıllarında, Hz. Ömer zamanında Bizans topraklarına yapılan fetihlere katıldığı ve buralarda Şehit olmuş sahibelerden biri olduğu rivayet edilmektedir. Ebu-Zer el-Gıf ri türbesi, Adıyaman'ın 5 km. doğusundaki Adıyaman merkez Ziyaret köyünde y kseke  bir tepenin üzerinde yer alır. Türbe yöre halkı tarafından en çok ziyaret edilen mekanların baŐında gelmektedir. Alevi- Sünni herkes bu türbeyi ziyaret etmektedir. Evlenecek olan çiftler, düğün konvoyu ile bu türbeye gelir ve türbenin baŐında mutlu olmak için dua ederler. Aleviler ve Sünniler Şifa bulmak ve  ocuk sahibi olmak için buraya özellikle gelmektedir. Burada yaptıkları duanın ardından  ocuk sahibi olanlar, çocukları erkek olursa ismini Abuzer koymaktadır. Bu yüzden yörede "Abuzer" isminde birçok kişi bulunmaktadır (Rençber, 2014: 214).

Katılımcılarımıza *Del Hüseyin Dede kimdir?* sorusunu sorduğumuzda şu açıklamalarda bulunmuşlardır: *Del Hüseyin Dede'nin köyde yaşayan bir akrabası yokmuş (kimsesizmiş) ve kendisi de 'ben Dersim'den buraya geldim' dermiş* (K1, K2, K3, K4 vd.).

Peki *'Leylek Ana hakkında neler söylemek istersiniz?'* *"Leylek Ana yani Deli Leylek, anadan üryan dolaşan bir kadınmış. Hizmetlerini Del Hüseyin Dede üstlenmiş. Sağa sola tuvaletini yapsa bile Del Hüseyin Dede bizzat kendisi temizlermiş. Bizden önceki kadınların rüyalarına çok girermiş. Tüm rüyalarda da 'Kırklar Meclisi'nde öksüz çocukları emzirdiği görülürmüş. Zemheri ayında bile göle girer yıkanır, çıktıktan sonra da sanki güneşin önündeymiş gibi hemen kurulanmış"* (K1, K2, K3, K4 vd.).

b - Tarik (Kutsal Asa ya da Ağaç) Efsanesi¹⁴:

¹⁴ Tarikat erkânlarında görgüden geçen Alevi/Kızılbaşlar genelde "tarik" altında ikrar verirler. Bektaşilik'te ise aynı ikrar pençe çalma (Pençe-i Ali Aba) ile gerçekleştirilmektedir (17 Kasım 2013 tarihinde Sivas'ın Divriği İlçesi Höbek Köyünden Derviş ASLANDOĞAN Dede ile gerçekleştirdiğimiz sözlü mülakattan elde edilen bilgi). Ayrıca Çelebilere bağlı ocakların dedeleri ve Çelebilerin Alevi köylerine gönderdikleri vekilleri, cem törenlerinde tarik (erkân) yerine ellerini kullandıklarından pençeli olarak da adlandırılmaktadırlar. Bu pençe-tarik ikiliği o günlerin bir kalıntısı olarak bugün bile sürmektedir ve dedeler arasında tartışma konusudur. Asitane-i saniye olarak da bilinen Şahkulu Sultan Dergâhı'nın postnişini Mehmet Ali Hilmi Dede Baba'nın "Divan"ında bulunan şu dörtlük, tarik (erkân) kullanan Ocakzâde dedelerinden farklı olarak Hacı Bektaş Dergâhı Çelebileri ve onlara bağlı olanlara bağlı ocakların ve dedebabaların görüşlerini çok iyi yansıtmaktadır (Yaman, 2006: 60; Eröz, 2014: 84-85):

Sofu niçin taptın kuru değneğe,

Tapacak pençe-i Al-i abadır,

Değneğe hebadır ekmek vermeğe,

Ehl-i Beyt pençesi derde devadır.

Araştırmacı (merhum) İsmail ONARLI'nın (1949-2006) Malatya'nın Arapgir İlçesi Onar Köyü'nde ki derlemelerinden elde ettiği bilgiler ışığında genel manada Alevi/Kızılbaş toplumundaki "tarik" kültürüne ilişkin önemli bilgiler vermektedir (Onarlı, 2000: 167-170):

Onar Köyü'nde iki dede evinde "tarik çubuğu" vardır. Kaldır Dede'nin evine "tarik" denir, Küçük Koca Dede'nin evine "rıza" denmektedir. Bir anlatıma göre "tarik" Şeyh Hasan'a dedelerinden kalmaz. Hz. Muhammed'in Akabe'de bir ağacın altında Müslümanlardan "sadakat ve bağlılık yemini" biatı alır ve "İkrâr Cemi" yapar. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra, Müslümanlar burayı kutsal kabul ederek ziyaret ederler. Halife Ömer de bu ağacı kestirir. Dallarını toplayan Müslümanlar bu sopaları, çubukları kutsayarak, "asa" olarak kullanırlar ve "sadakat andında" bunları kullanarak "yola gelme, girme" anlamında "tarik" derler. Babadan oğula miras olarak geçen "tarik"lar, Şeyh Hasan'a da böylesi bir miras olarak kalmıştır. Diğer "tarik çubuğu" ise, Onar Köyü'nden bir dede Meşhed'e İmam Rıza Dergah'ına gider: Oradan berat, hüccet, icazetnâme alarak, şecereyi de onaylatır. İmam Rıza'nın Türbesinden de "gül ağacı"ndan bir çubuk kesilerek üzerine ayetler işlenir, "Lâ feta illâ Ali lâ seyye illâ Zülfikar" yazılarak Dede'ye verilir o da köye getirerek, tarik olarak kullanır. Bir başka söylenceye göre de, Kerbelâ Tekkesi'ne Şecere'yi onaylatmaya giden

bir dede, Hz. Hüseyin'in türbesinin bahçesinde yetişen "Seze" ağacından bir çubuk keserek 80 - 100 cm. uzunluğunda köye getirerek, "tarik" ya da "erkân çubuğu" olarak kullanır ve bu kullanılan çubuk günümüze kadar gelir. Bazıları da Cennetteki "Tuğba Ağacı"nın bir dalı olduğunu söylemektedirler.. Büyük Ocak Tekkesi'nde yıllık görgü cemi yapıldıktan sonra, en son Cuma akşamı, "Kırklar Cemi" yapılır. Şah Hatayi'den "Mira n me" söylenir. 'Tarık altından geçme' ya da 'tarik çalma' töreni düzenlenir. Bu tören ve eda etme Őekli ve ritüelleri Hz. Muhammed'in Miraç'a gidiliŐini ve dönüŐünde "Kırklar Meclisi"ne uđrayıŐını sembolize eden ve uygulanan bir Cem ibadetidir. Kırklar Cemi'nde: Bir can bir vucud olunur. "Hakk ile h k, yer ile yeksan" olunur. İnsan kendini Cem'de "Allah'ta yok (Fen  Fillah) kılabilir" yani nefŐani arzu ve heveslerini atar.. Tarık  ubuğu, kat kat ipekli örtülere sarılı biçimde bir yeşil torba içinde, kiler'in ceğetinde (köŐesinde)  zel olarak yapılmış yerde durur. Cuma akŐamları burada mum yakılır, lokmalar dağıtılır. Kırklar Cemi'nin olduğu gün, tarik'in bulunduğu eve Rehber giderek bir horoz keser ve tarik'i alarak Büyük Ocak Tekkesine getirir. Tarık, meydana girerken G zc n n iŐaretiyle cemaat ve Dede ayağa kalkar. Rehber, tarik'i torbasından ve ipek örtülerden  kararak, "Allah-Muhammed-Ali" diyerek iki baŐından ve ortasından  pererek Dede'ye teslim eder. Dede tarik'i  p p aldıktan sonra bir g lbank söyler. Daha sonra Z kirler, Mira n me'yi  alıp, söylemeye baŐlarlar. Musahip kardeŐler tarik'in altından geçmeğe baŐlarlar. Dede de   kez "Allah, Muhammed Ya Ali!" diyerek bellerine değecek biçimde vurur. Tarık'in altından geçmeden önce sofular ve bacılar da aynı Şekilde   kez  perler. Cemdekiler ise hep bir ağızdan; Dede'nin, "tarik altından geçene, suyunu içene, sorgu sual olmaya, Allah!" dediğinde, onlar da "Allah Allah, eyvallah" diyerek yakarırlar.. Tarık altından geçen sofular ve bacılar: " l me dek ikr rımıza s dik kalacağız" demek olan bu tören, aynı zamanda "eline, beline, diline, iÇine, eŐine ve aŐına" sahip olunacağının da andıdır. Tüm canlar tarik altından geçtikten sonra, "tarik erkânı bitimiyle": Saka bir "bakraç" ve bir "ibrik" ile Dede'nin önüne gelir. Z kirler "Hüseyini" makamında Hz. Ali'nin Hakk'a yürüyüŐünü anlatan nefesi  alıp söylemeye baŐlarlar. Cemaatte "Allah, Allah! İllallah!.." ilahisini dört beyit Şeklinde yüksek sesle terennüm ederler. Dede, tarik çubuğunu bakraç'a koyarak Saka'nın döktüğü su ile yıkar. Yine Saka'nın getirdiği hiç kullanılmamıŐ peŐirle iyicene kuruladıktan sonra, ipeklere sararak torbasına koyar. Ve   kez öptükten sonra, Rehber'e teslim eder. Rehber de aldığı eve götürerek yerine koyar. Saka, bakra taki suyu alarak "haranı" denilen bakır bulgur kaynatılan büyük kazandaki suya katarak tüm cemaate tas veya maŐrapalarla dağıtılır. Bu suya, zemzem suyu denir. Őifalı ve okunmuŐ dualı su olduğu için herkes içer. Hastalara götürülüp içirilir... Su dağıtımından sonra Cem birlenir ve canlar, Meydan Evini terk ederler.. Kıştım Köyü'nde, büyük bir odanın ortasında bulunan ve damı tutan büyük ve eski bir direktte asılı, yeşil sargılara sarılı asa vardır ki, dıŐarıda kalan kısmı büyük bir yılan başına benzemektedir. Kutsal sayılan bu asaya "Kıştım Marı" ya da "Kıştım Evliyası" denmektedir. Bu asa ile ilgili deđiŐik rivayetler  ne sürülmektedir. Bu da Ağaç Kültü'n n bir gereğidir. ÇeŐitli kerametler ve mucizeler yüklenen "Kıştım Marı", ev ev, y re y re, köy köy dolaşarak hastalara Şifa dağıttığı, yoksul ve düŐkünlere yardım ettiği, yolda karda iz bulamayanlara yol gösterdiği, sürüleri a  kurtlardan kurtardığı gibi rivayetler anlatılmaktadır. Mar: yılan demektir. Malatya'nın doğusunda Abdülvahap Gazi'nin bulunduğu yörede yani EŐraf Briha Dağı'nda "Mar Ahron Manastırı" vardır ki "Yılanlı Kilise"de denmektedir. Buranın keŐiŐleri uzun asalarla (köküyle  ktığı Őeklindeki sopalarla) köy köy dolaşarak vaktin birinde d Ő rt rlemiŐ, bölgede kutsal sayılan bu kiŐilere "torbacı" denilerek dokunulmazmıŐ. Hatta 19.yüzyıla değin bölgede Hıristiyan rahipleri bu Şekilde görmek mümkünmüŐ. Aynı Şekilde dolaşan Alevi-BektaŐi-Kızılbaş DerviŐlerine de bölgede sıkıca rastlanıldığını bugün yaŐlılar söylemektedir. 'Kıştım Marı Asası' bölgedeki "Paulicien din adamlarına" ait olabileceği gibi, bir Kızılbaş Dedesi'ne de ait olabilir. Bu asa kutsanarak ve "tarik sopası" olarak kullanılarak bugüne dek gelmiştir. Orta-Asya T rkllerinde ağaç nasıl kutsalsa, Anadolu'daki Alevilerde de kutsal sayılmaktadır. Kiraz, Melhem, Kayın, Ardıç, G l Ağaçlarının  bukları bazı yörelerdeki dedelerce "tarik çubuğu" olarak kullanılmaktadır. Arap kökenli Aleviler olan Nusayriler de ise, "Sakız Ağacı" kutsal sayılmakta, tarikat Őeyhleri bu ağacın dallarını asa olarak kullanmaktadırlar. Bazı bölgelerde Dede, "ikr r verip nasip alan" ya da "M sahip" olan canlara "on-iki tarik"  almaktadır. Oniki erkân ile birlikte, Tevhid  ekip, "L il he İllallah" zikriyle huŐu ve vecd içinde yanlara ve  ne dalgalanarak, z kirlerin  alıp söylediği "D vazlarla" zikretmektedirler... Daha

Tarik (çubuğu), Erkân (çubuğu), Matrak, Deste-çüp, Ser-Deste, Evliya, Rıza, Asa, Sopa, Değnek, Dahanek, Mar, Zülfikar... Bunların hepsinin adap ve erkânda kullanılan anlamıyla- hemen hemen aynı anlama geldiğini kaynaklardan tespit ediyoruz.- Bir tanı yapmak icap ederse tarik kullanımı; Kızılbaşlık'ta musahiplik görevinin yerine getirildiği erkân sırasında musahip (yol kardeşi) olacak olanların yeminlerini (söz=kavl) unutmamaları için ağaç dalından yapılma (bir bakıma Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar'ı temsil eden) genelde yeşil bir beze sarılı olarak duran bir değneğin, miraçlama erkânından sonra musahip kavline gireceklerin sırtına Dede tarafından değiştirilmesi olayıdır. Bunun haricinde bir de "tarik çalma" olgusu vardır ki bu olgu, yola uygun hareket etmeyenleri yola uymaya yönlendirmek için ya da suç işlemediği halde yola uymaya devam etmelerini sağlamak için Dedenin, taliplerini cem törenlerinde bu tarik denen sopa ile tariklemesidir. Ancak ikrar vermemiş gençler ve çocuklara tarik çalınmaz (Özgül, 2001: 34). Alevilikte tarik üzerinden atlama yoktur. "Tarık" sitem deyneğidir. Erlere vurulur. Bacıların elleri içine sürülür. Bacılara erkân vurulmaz, onlar narindir, incitilmez. Aleviler erkâncıdır, Bektaşiler pençecidir. Bu, Alevilik ile Bektaşiliğin ayrılık noktasıdır. Aleviler, görülen talip çiftine üç defa erkân (tarik) vururlar (sırtlara vurulur). Bacıların elinin içine üç defa sürülür. Bacıların sırtına vurulmaz. Mürşit, yere yatmış musahiplerin sırtına erkânı "Allah-Muhammed-Ali, şehitler uyana Allah" diye üç defa vurur. Yerde erkâna yatan musahipler ölmüş (şehit) sayılırlar. Zira ölmeden önce ölmek yani nefis-i emmareden beri olmak bu şekilde olur. Bu iki can şehit (ölü) sayıldığı için "Şehitler uyana Allah!" diye dua edilmiş olur ve musahipler bu sözü duyunca ellrine de tarik, "Allah-Muhammed-Ali" diye sürülür. Erkân öpülür, çiftler dizleri üzerinde halkayı dolaşarak, halkaya diz çökerek oturmuş olan bütün sofularla niyazlaşırlar. Küçükler büyüklerin elini, büyükler küçüklerin yüzünü öper (M. Naci Orhan Dede'den akt. Eröz, 2014: 128/145-146).

Dede; cemi, "tarik", "erkân değneği", "alaca değnek" denen, öd ağacından

sonra ise, "saka suyu" ritüeli yapılır. Saka Gülbak'ı okunur. Su dağıtımına geçilir. Suyu içen önce Dede olduğundan "Su İçme Tercümanı"nı okur. Saka da bitiminde "aşk olsun!" der ve tüm cemaat de aynı sözcükleri tekrarlar. Dede'den "Hizmet Duası" alan Saka, canlara su dağıtmaya başlar...

Tarik, tarik ile ilgili kerametler ve tarik uygulamalarıyla ilgili tartışmalar için bkz. (Rıza YILDIRIM (2012). "Kiştim Marı: Dersim Yöresi Kızılbaş Ocaklarını Hacı Bektaş Evlâdına Bağlama Girişimi ve Sonuçları". Tunceli: Tunceli Üniversitesi *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ss.1-21. / Vatan ÖZGÜL (2001). "Kiştim Marı (Evlıyası) ve Tarık-Pençe Kavgası". Ankara: *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 18, ss. 33-44. / Rıza YILDIRIM (2010). "Bektaşî Kime Derler? 'Bektaşî' Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 55, ss. 23-58).

veya diğer bir kutlu ağaçtan yapılmış, 1.20 m boyunda kırılmaz, bükülmez bir sopa, bir ağaç ile idare eder. Bu değnek, hususi bir torba içinde, ala kilimle birlikte m reb- binin evinde saklanır. Tahtacılar, Yozgat, Samsun, Malatya  evresi Alevileri “erkân- lı” veya “erk ncı”dırlar. Cemlerde, dedeler erkân değneği kullanır. Bektaşiler, Hacı Bektaş  evresi Alevileri, Senirkent-Uluğbey Bektaşileri, Ankara-Beypazarı-Karaşar Köyü Alevileri, “pençeli”dirler. Dedeler veya Bektaşi Babaları cemleri “pençe” adı verilen, Ehl-i Beyt Pen esi’ni temsil ettiğine inanılan, sağ elin pençesi ile idare ederler (Er z, 2014: 129-130).

“Mar” Ermenice’de “aziz, efendi”, Süryanice’de “evliya” anlamına gelirken Farsça, Zazaca ve Kürtçe’de “yılan” demektir ( zg l, 2001: 34). Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, başka birçok Alevi köyünde de bulunan k ltleşmiş “tarik”lerin hepsinde “velilik” ve “yılan” imgelerinin i  içe geçmiş olarak görülmesidir. Bu  ubuklar halk muhayyilesinde adeta insanlaştırılmış ve kendilerine kerametler atfedilmiştir. Bu kerametler ise çoğunlukla yılanla dönüşme şeklindeydir (Yıldırım, 2012: 3).

Bir gün Del Hüseyin Dede’nin hizmetk rı Hüseyin’i (İnan), Del Hüseyin Dede yanına çağırır ve obaya inip köyden un getirmesini ister. Hizmetk r Hüseyin davarına binip köye doğru yol alır ve köyde ki evin kilerinden içeri girer. O günkü şartlarda elektrik olmadığı için kiler biraz da karanlıktır. Tam un torbasına elini atıp un dolduracakken birden çuvalların üstüne uzanmış bir yılan (büyüklüğünden dolayı kimi zaman ‘ejderha’ diye ifade edilmektedir) görür ve korkuyla kendisini dışarı atar. Korkudan eli kolu bağlanmış halde yola koyulur ve Del Hüseyin Dede’nin yanına gider. Tüm olanların kendisine ayan olduğu bilinen Del Hüseyin Dede, hizmetk rını görünce onu sakinleştirir. *şimdi git bismillahirrahmanirrahim de ve içeri gir. O gördüğün ejderha kaybolacaktır. Sen de ununu al gel. Merak etme o benim tarik’imdi (kutsal sopa=asa). Giderken onu orada bıraktığımı sana söylemeyi unuttum.* Bu sözlerden sonra cesaretini yeniden toplayan hizmetk r Hüseyin (İnan) eve varır ve kilere girince besmele  eker. Ejderha (yılan) o an gözden kaybolur. Hizmetk r ise ununu alıp döner (K1 ve K4).

72 yaşında ki katılımcımız (K4) “tarik”le ilgili başka bir anısını bizimle paylaşmaktadır:

Vakti zamanında Del Hüseyin Dede’nin tarik’inin olduğu evde yangın çıkar ve tarik o evin bacasından bir ok gibi fırlayarak yaylacıların kullandığı ve aynı zamanda da köyün yaslandığı dağın yüksek bir yeri olan su kenarına düşer. Bir vakit

sonra çobanlar tarik'e rastlarlar ve köylüye bu durumu aktarıp tarik'in yerini söylerler. Köy halkı toplanıp tarik'in olduğu yere varıp ve orada kurban kesmek suretiyle tarik'i yerinden kaldırırlar. Anlatılanlara göre "tarik" bugün Adıyaman ilinin Gölbaşı ilçesinin Yarbaşı Köyünde ki bir evde saklanmaktadır.¹⁵

Buna benzer bir olayı Araştırmacı Vatan Özgül de şöyle açıklamaktadır: *Anlatılanlara göre Kiştim Evliyası kaybolmuş. Yöre halkı aramış ve köyün ikinci yerleşim yerinde bir çam ağacının üstünde bulmuş. Halk, kurbanlar keserek buradan evliyayı tekrar götürmüş. Ancak evliya tekrar aynı çam ağacına gelip yerleşmeye karar vermiş. Evliya küstüp tekrar geldiği için yöreye Küstüm adı verilir. Zaman içinde Küstüm halk dilinde Kiştime dönüşür. Evliya'nın oturduğu çam ağacının üstü kesilip direk haline getirilmiş ve Cem evi de bu direğin üzerine kurulmuş (İsmet Miroğlu'nun eseri sayfa 108'den aktaran Özgül, 2001: 33).*

c - Çocuk Efsanesi:

Köyde yaşayan katılımcılarımız (K1, K2, K5, K6, K7) ziyaretgâhla ilgili bir başka efsaneyi bizimle paylaştılar. "Yetişkinliğimiz döneminde köyde Elif (Umur) diye bir komşumuz yaşamaktaydı. Elif kaç defa doğum yaptıysa, ya çocukları ölü doğarmış ya da doğduktan hemen sonra ölürlermiş. Bir gün Elif yine doğum yapmış ve bir oğlu olmuş, adını da Mehmet koymuş. Gel vakit git vakit Mehmet bir yaşını bulmuş. Ancak bir kış günü Mehmet çok ağır hastalanmış ve o küçük bedeni ölüm döşegine hapsolmuş. Mehmet'in annesi Elif bu kez de evlat acısıyla karşı karşıya gelince tek çare olarak ziyaretgâhı görmüş ve kalkıp çıplak ayaklarla dağa doğru yol almış. Önce eski Kelhalil'deki Nesim Dede'ye, sonrasında ise kabristanlara gidip niyazda bulunmuş. Giderken de kendi kendine şunları düşünürmüş: *Gedikten köye bakarım, eğer Mehmet ölürse zaten komşular kapıya toplanırlar ve bana da haber verirler. Bende evlat acısından kendimi bir kayadan atıp canıma kıyarım. Evlat acısına artık dayanmam.* Elif; güç belada olsa kadın başına, çıplak ayaklarla ve zemheride kendini Dede'lerin huzuruna kavuşturur. Ziyaretgâha niyaz olur ve Allah'a yalvarır. O an Elif'in duası kabul olur ve hasta olan Mehmet yatağında doğrularak oynamaya başlar. Bu durumu gören komşuları Elif'in peşinden giderler ve Mehmet'in iyileştiğini söylerler..." Müjdeyi alan Elif adeta kuş olur, uçarak köye yavrusunun yanına varır.

¹⁵ Söz konusu tarik'in saklandığı Gölbaşı ilçesi Yarbaşı Köyünde ki canlarımıza ulaşmamıza rağmen, hane halkı "dinsel bir tören olmadan tarik'i sakladıkları yerden çıkarmayı" uğursuzluk olarak algıladıkları için (henüz) tarik'i kayıt altına almamış bulunuyoruz.

Ne kar engellemiştir onu ne de soğuk çıplak ayaklarını... Bugün, o küçük Mehmet 70 yaşını devirmiş ve torun sahibi bir dededir...

d - Kara Yılan Hikayesi:

Bu anlatı çok yakın tarihte gerçekleştiği için (tahminen 3 yıl önce) efsane olarak değerlendirmek yerine hikâye olarak sizlere aktarma ihtiyacı duyduk. 72 yaşındaki katılımcı (K4) hikâyeyi bizlere şu şekilde aktarmıştır: *Şatroba Köyü ile Kelhalil Köyü (şimdi ki Kelhalil) arasında yeni açılan bir mermer ocağı mevcuttur. Mermer ocağının sahibi olan kişi ocağa gelip giderken orada çalışan işçilerden yukarıda bir ziyaret olduğunu öğrenir. Merak eder ve ziyaretgâha doğru yürüyerek tırmanır. Fakat ziyaretgâha giderken dua veya nasip almaktan ziyade biraz kuşkulu (menfaat amaçlı) gider. 'Acaba ziyaretin olduğu alanda define var mıdır?' şeklinde soruları kalbinden geçirir. Kabirlerin olduğu yere vardığında kabirlerin etrafını çeviren taş duvarın dibinde gözüne bir kibrit kutusu takılır. Eğilip kibrit kutusunu alacakken birden nereden geldiğini bilmediği kara bir yılanla karşılaşır. Yılan bunu kabristanlara yaklaştırmaz. Biraz da korkmuş olan mermer ocağının sahibi oradan uzaklaşır ve şantiyeye döner. Durumu işçilerine de anlatır ve 'ben oraya kalbi temiz gitmedim, ondan böyle oldu' der. O gün işçilerine, ziyaretgâha bir 'kurban adak edeceğini ve kabristanların ıssız olmadığı' da söyler (K4).*

IV. Sonuç ve Değerlendirme

IV. A - Bölgede Yaşatılan Alevilik Üzerine Sosyolojik Bazı Tespitler

Gerçekleştirilen mülakatlarda, Muharrem Orucu da dâhil olmak üzere taliplerin Alevi geleneğine uygun ibadetlerinde çok ciddi “sosyal kopuşların” yaşandığı gözlemlenmiştir. Başta örneklem olarak seçtiğimiz Şatroba Köyü olmak üzere, Doğanşehir ilçesine bağlı diğer Alevi yerleşmelerinde yaklaşık 50 yıllık bir zamandan beri “ayin-i cem”lerin yapılamadığı “sonuç” olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların birçoğu (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K12, K13) çok küçük yaşlarda “ayin-i cem”lere tanıklık ettiklerini söylemişlerdir. Özellikle şehirlere göçlerin yoğunlaştığı 1950 yılından itibaren, yörede “dede-talip” ilişkilerinin kaybolmaya yüz tuttuğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların tamamı Doğanşehir ilçesindeki Alevi köylerinde yapılan en son cem törenlerinin tarihini 1959 yılı olarak tespit etmiş olmaları, bölgede göçlerden önce yaşatılan adâp ve erkânın, “yaşatılamaması” sorununu gündeme getirmiştir. “Ayin-i cemlerin” yapılamaması ve kopmaya yüz tutmuş “dede-talip” ilişkilerinin kopmaya yüz tutmasının nedenlerini katılımcılar şöyle açıklamışlardır:

> Vefat eden dedelerden sonra, “dedelik kurumunun işlevlerini” yürütecek insanların yetişmemesi.

> Ekonomik sıkıntılardan dolayı, 1960’lı yıllardan sonra şehirlere gerçekleştirilen kitlesel göçler. Bu göçlerden sonra köy nüfuslarında azalmalar ve sosyal ilişkilerde yaşanan kopuşlar. Taliplerin dedelerden kopması ve talibin dedenin gözetiminden çıkması.

> Köylerde yaşamakta olan “dede”lerin şehirlere yerleşmeleri ve ekonomik kaygılardan dolayı “dedelik” görevlerini yapamamaları.

> “Çıralık” (hakkullah)¹⁶ olarak adlandırılan ve köylerde dedelere az da olsa ekonomik gelir sağlayan sistemin kaybolması.

IV. B - Dedelik Kurumunun İşlevselliğini Yitirmesinin “Sosyolojik Bir Yansıması” Olarak Şatıroba Köyü’ndeki Gençlerin Erkânlarını İcra Etmelerinde Yaşadıkları Sorunlar

Şatıroba Köyünde yaşamakta olan gençlerle “katılımcı-gözlem” metoduyla yaptığımız araştırmalarda, 1960’lı yıllarda başlayan göçlerin neticesinde kopmaya yüz tutmuş “dede-talip” ilişkilerinden en çok etkilenen sosyal tabakanın “gençler” olduğu kanısına varmış bulunmaktayız. Ayin-i cemleri göremeyen, yola ikrar veremeyen, inançlarıyla ilgili geleneksel eğitimi dedelerden alamayan, musahiplik kurumunu vb. unsurları yaşatamayan bu genç nüfus, Aleviliği ancak bir sosyal kimlik olarak taşıdıklarını ifade etmişlerdir. *“Aleviyiz, ancak Aleviliğin gereklerini öğrenemiyoruz. Bize yol gösterecek dedelerin hepsi göçüp gittiler, yolumuz başsız kaldı. Kendi çabamızla bir şeyler öğrenmeye çalışıyoruz ama yeterli olmuyor. Musahip olmaya veya yola ikrar vermeye karar versek, kurbanımızı kesecek ve cemimizi yürütecek kimse yok”* demeleri, dedelik kurumunun yeni yetişen gençliğin Alevi geleneklerini yerine getirmelerinde ne kadar önemli olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır (C.D. :19 yaşında, A.R.İ. :18 yaşında, H. B. H. :19 yaşında, S. R. : 18 yaşında, E.R. :26 yaşında, M.Ç. :18 yaşında).

¹⁶ Hakkullah: Kutsal (Ehl-i Beyt) soy(un)dan geldiğine inanılan Alevi din adamlarına hizmetleri karşılığında (para veya eşya olarak) verilen ücrettir. Hakkullahın, “talibin gönülünden kopan ne ise odur” anlayışıyla belirlendiğini tespit ettik (Yazıcı, 2014: 127).

Kaynakça

- AYDIN, Ayhan (2006). *Akademisyenlerle Alevilik - Bektaşilik Söyleşileri*. İstanbul: Horasan Yayınları, 1. baskı.
- AYDINLI, Abdullah (1994). “Eb  Zer el-Gıf ri” maddesi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, ss. 266 - 269.
- AZAR, Birol (2005). “Benzerlik ve Farklılıklar Ekseninde Alevi - Bektaş İnançları  zerine Bir Değerlendirme”. Elazığ: Fırat Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, ss. 81-87.
- DOĞAN, (Kaynak kişi) Eşref. Cem Vakfı Malatya Şubesi Başkanı. [Alevi Dedesi, Ağuiçen Ocağı / Mir Seyyid Evladı]. Mülakat tarihi: 28.10.2014 Salı - Malatya.
- DEDEKARGINOĞLU, Huseyin (2014). “Muharrem ve Aşure”.  orum: *H nk r Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, s.35, ss. 31-42.
- ER, Piri (2014). *Yaşayan Alevilik*. Ankara: Barış Yayınları, 2. baskı.
- ER Z, Mehmet (2014). *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 3. basım.
- EFENDİ, Seyyid Ahmet Rıf’at (H.1293). *Mir’atı’l-Mekasid*. İstanbul.
- MİROĞLU, İsmet (1990). *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520 -1566)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- NOYAN, Bedri (1995). *Bektaşilik - Alevilik Nedir?*. İstanbul: Ant Yayınları ve Can Yayınları ortak basımı, 3. baskı.
- ONARLI, İsmail (2000). “Dersim’de Bazı Gelenek ve İnanç Motifleri”. Ankara: Gazi Üniversitesi *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı XV/15, ss. 150- 190.
- ÖZGÜL, Vatan (2001). “Kiştim Marı (Evliyası) ve Tarik-Pençe Kavgası”. Ankara: Gazi Üniversitesi *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı XVIII /18, ss. 33- 44.
- SEZGİN, Abdülkadir (2012). *Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik*. Ankara: Akçağ Yayınları, 6. baskı.
- ŞIK, İsmail (2014). “Alevi Nusayrielerin İslam Anlayışı ve Temel İnançları (Adana/ Akkapı- Hıdırlı  rnekleme)”. Bingöl: *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Cilt 1, ss. 248-262.
- RENÇBER, Fevzi (2014). “Adıyaman Alevilerinde Türbe veya Yatır Ziyareti”. Ankara: Gazi Üniversitesi *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı

71, s. 214, ss. 209-224.

TUR, Seyit Derviş (2002). *Erkânname*. Almanya: Erenler Yayın.

UĞURLU, (Kaynak kişi) Ali Rıza. Alevi Dedesi (Hıdır Abdal [Düşkünler] Ocağı Evlatlarından) ve Cem Vakfı Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanı. Mülakat tarihi: 19. 01. 2015, Yenibosna Cemevi - İstanbul.

ULUÇAY, Ömer (1998). *Alevilikte Dua (Gülbâng)*. Adana: Gözde Yayınevi, 3. baskı.

ÜNLÜ, İhsan (2008). *Ehli Beyt Ocağı Alevilik*. İstanbul: Bilge Matbaacılık.

WAKAMATSU, Hiroki (2014). “Küreselleşen Alevilik’te Ocak Dedelik-Seyitlik Hakkında Bir Antropolojik İnceleme”. Bingöl: *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Cilt 1, s. 101, ss. 95- 111.

YAVUZ, Yusuf Şevki (1991). “Aşûra” maddesi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, ss. 24-26.

YAMAN, Mehmet (2011). *Alevilik – İnanç, Edep, Erkân-*. İstanbul: Demos Yayınları.

YAMAN, Ali (2006). *Kızılbaş Alevi Ocakları*. Ankara: Elips Kitap.

YAZICI, Mehmet (2014). *Alevilik -Alevi Değişlerinin ve Gülbânklarının Sosyolojik Analizi-* İstanbul: Çıra Yayınları, 2. baskı.

YILDIRIM, Erdal (2011). “Tunceli Yöresi Alevilerinde Muharrem Ayı’nın Önemi ve Aşure Geleneği”. Elazığ: Fırat Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, ss. 71-84.

YILDIRIM, Rıza (2010). “Bektaşî Kime Derler? ‘Bektaşî’ Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi”. Ankara: Gazi Üniversitesi *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 55, ss. 23-58.

YILDIRIM, Rıza (2012). “Kıştım Marı: Dersim Yöresi Kızılbaş Ocaklarını Hacı Bektaş Evlâdına Bağlama Girişimi ve Sonuçları”. Tunceli: Tunceli Üniversitesi *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.3, ss.1-21.

Kaynak Şahıslar

K1: Meryem ÇELİK (85). Şatıroba Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K2: Elif ZEREN (78). Şatıroba Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K3: Şeyho ÇELİK (74). Şatıroba Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K4: Gaffar ÇELİK (72). Şatıroba Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K5: Hanım ÇELİK (67). Şatıroba Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K6: Fatma İLHAN (72). Şatıroba Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K7: Elif İNAN (72). Şatıroba Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K8: Mehmet UMUR (66). Şatıroba Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K9: Abuzer ÇELİK (50). Şatıroba Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K10: Mehmet HATUN. Eskiköy Muhtarı - Doğanşehir / Malatya.

K11: Gaffar ÇATAK, Alevi-İslam Din Hizmetleri Görevlisi, Karaterzi Köyü - Doğanşehir / Malatya.

K12: Mahmut Nedim YILMAZ (50). Alevi Kültür Dernekleri Doğanşehir Şubesi Başkanı.

K13: Mehmet CANPOLAT (70). Alevi Dedesi (İmam Zeynel Abidin Ocağı), Eskiköy - Doğanşehir / Malatya.

K14: Derviş ARSLANDOĞAN, Alevi Dedesi (Ağuiçen Ocağı), mülakat: 17 Kasım 2013, Höbek Köyü - Divriği / Sivas.

Ekler:

Ek – I : Merhum Meryem ÇELİK (1927 – 2012)

Ek - II: Elif ZEREN

Ek - III: Gaffar ÇELİK

Ek - IV: Fatma İLHAN (merhum) ve Hanım ÇELİK

Ek - V: Elif İNAN

Ek - VI: Merhum Meryem ÇELİK ve Mahmut Nedim YILMAZ

Ek - VII: Mahmut Nedim YILMAZ

Ek - VIII: Mehmet CANPOLAT [Dede] (İmam Zeynel Abidin Ocağı)

Ek - IX: Nesim Dede Ziyaretgâhının Genel Görünümü

Ek - X: Nesim Dede Ziyaretgâhının Genel Görünümü

Ek - XI: Nesim Dede Ziyaretg hında Kurban Kesimi

Ek - XII: Abuzer  ELİK

Ek - XIII: Derviş ASLANDOĞAN [Dede] (Ağuiçen Ocağı) [Höbek Köyü - Divriği / Sivas]

ÜBER DIE GEBETSPRAKTIKEN DER ALEVIS IN DER REGION VON DOĞANŞEHİR WÄHREND DES MONATS MUHARRAM UND DIE VOLKSLEGENDEN ÜBER IHRE PILGERSTÄTTEN

Hasan ÇELİK **

Serkan BALCI ***

Zusammenfassung

Anatolisches Alevitentum bezieht sich auf die Prozesse der Ausformung und Interpretation des kulturellen Gedächtnisses der Menschen in Anatolien im Kontext des Islams. Das Alevitentum, so wie es gelebt und lebendig gehalten wird, wird nicht genug durch Feldstudien erfasst, da die meisten Studien über das Alevitentum sich auf die Entstehung und historischen Entwicklung des Alevitentums konzentrieren. Der vorliegende Artikel wurde mit der Absicht verfasst, einige durch Feldstudien gewonnene Ergebnisse in Bezug auf die Glaubenspraktiken der Alevi von *Doğanşehir (Malatya)* während des Monats *Muharram* und in Bezug auf Legenden über den Pilgerort *Nesim Dede Ziyaretgâhi*, der von ihnen als heilige Stätte betrachtet wird, der wissenschaftlichen Öffentlichkeit vorzustellen. Ausführungen über die ethischen Regeln und rituellen Praktiken der in dieser Region lebenden Aleviten sind ein weiterer Bestandteil dieser Arbeit. Wir konnten feststellen, dass besonders die Urbanisierung negative Auswirkungen auf den Verhaltenskodex und die rituellen Praktiken im Kontext der Meister-Schüler-Beziehung der in der Region lebenden Aleviten hatte. Diese Diskrepanz im kulturelle Gedächtnis bei der Generation, die regelmäßig an *cem*-Ritualen teilnahmen, und der Generation, die ohne eine regelmäßige Teilnahme an diesen Ritualen aufwuchs, verursacht bis heute Konflikte. Aus diesem Grund ist unsere Arbeit von Bedeutung. Darüber hinaus hegt diese Arbeit die Absicht, den kulturellen Reichtum von älteren Generationen - der um den Kult von *Nesim Dede* entstanden ist, mit Legenden und Sagen versehen wurde und zu einem festen Bestandteil der alevitischen Kultur in dieser Region wurde - an zukünftige Generationen weiterzugeben.

Schlüsselwörter: Aleviten, Bektaşî, Sunniten, Trauer, Epen, Doğanşehir, Legenden und Erzählungen, Die hl. Stätte von *Nesim Dede*

** Hitit Universität, Çorum, Student eines Masterstudienganges, E-Mail: hasancelikkafkas@gmail.com

*** Hacettepe Universität, Ankara. Doktorand. E-Mail: sekanbalci09@hotmail.com

